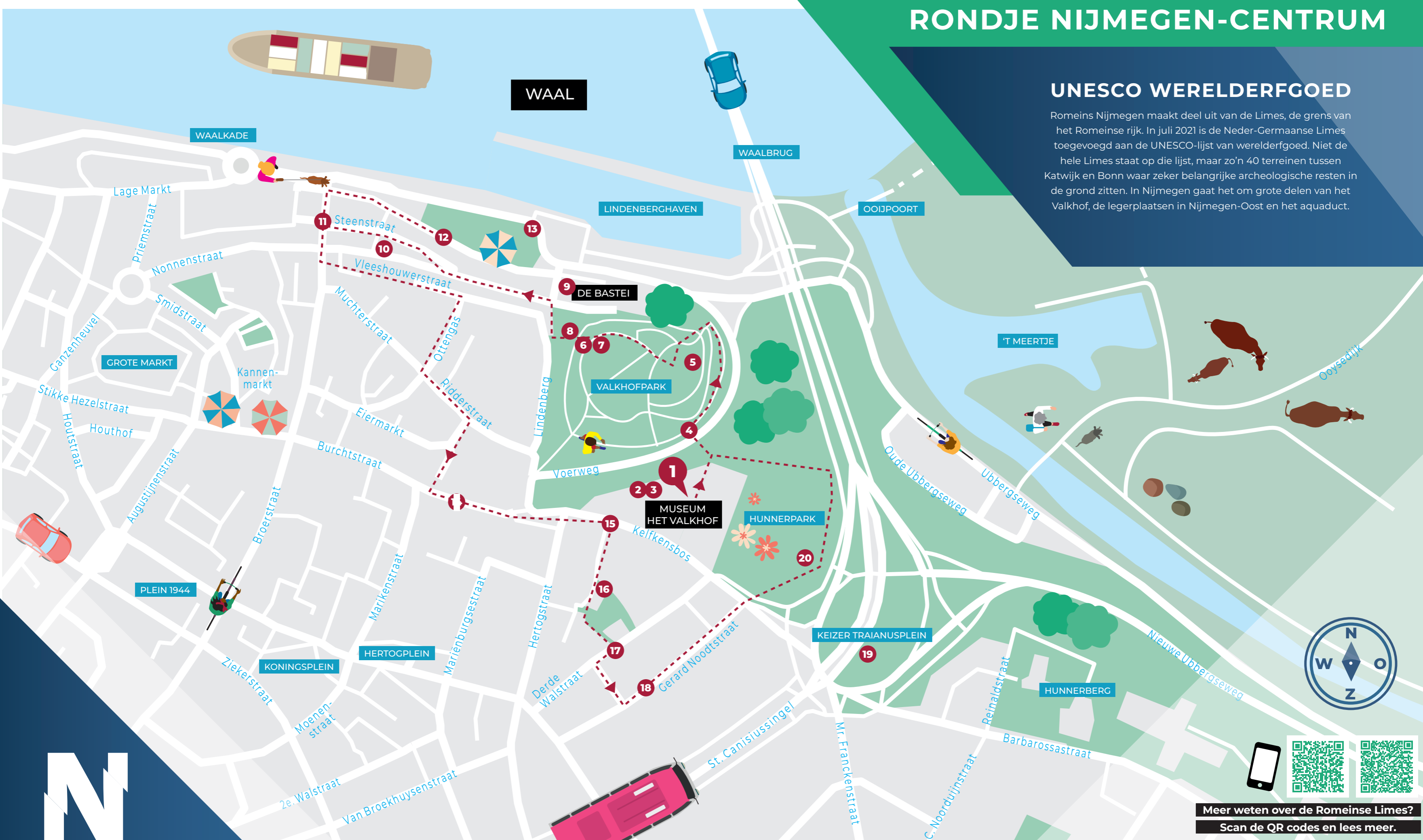

RONDJE NIJMEGEN-CENTRUM

UNESCO WERELDERFGOED

Romeins Nijmegen maakt deel uit van de Limes, de grens van het Romeinse rijk. In juli 2021 is de Neder-Germaanse Limes toegevoegd aan de UNESCO-lijst van werelderfgoed. Niet de hele Limes staat op die lijst, maar zo'n 40 terreinen tussen Katwijk en Bonn waar zeker belangrijke archeologische resten in de grond zitten. In Nijmegen gaat het om grote delen van het Valkhof, de legerplaatsen in Nijmegen-Oost en het aquaduct.

DE ROMEINEN IN NIJMEGEN

Nijmegen, de oudste stad van Nederland, heeft bijna vijf eeuwen Romeinse geschiedenis, een enorm lange tijd. De belangrijkste gebeurtenissen hierbij zetten we op een rijtje. Rond 19 voor Christus kwamen de Romeinen voor het eerst in onze omgeving. In Nijmegen-Oost (de Hunnerberg) legden ze een groot legerkamp aan. Even daarna bouwden ze op en rond het Valkhof een hoofdstad voor de Bataven, *Oppidum Batavorum*. Na de Bataafse Opstand in 69-70 herbouwden de Romeinen het legerkamp op de Hunnerberg in steen. Tegelijk verrees in Nijmegen-West een compleet nieuwe stad, *Ulpia Noviomagus*. Deze stad kreeg rond het jaar 100 officiële stadsrechten en is daarmee de eerste en oudste stad van Nederland. Rond 300 werd de stad verlaten en trok de bevolking weer naar het Valkhof, waar een fort of castellum werd gebouwd. In de vijfde eeuw namen de Franken geleidelijk de macht over.

Meer weten over de Romeinse Limes?
Scan de QR codes en lees meer.

N

NIJMEGEN

OLD CITY YOUNG VIBE

VIA CENTRUM

LOOP JE MEE?

INTONIJMEGEN.COM

NEDER-GERMAANSE
NIEDERGERMANISCHER
LOWER GERMAN
LIMES

unesco
Werelderfgoed

1 MUSEUM HET VALKHOF

Het museum heeft een enorme archeologische collectie die een uitstekend overzicht geeft van de Romeinse geschiedenis van de stad.

2 GODENZUIL

Het onderste deel van de zonnewijzer is een kopie van een hier gevonden godenpijler. Rond het jaar 17 liet keizer Tiberius deze pijler oprichten in het kersverse stadje Oppidum Batavorum. De keizer staat er op als overwinnaar, gekroond door godin Victoria.

3 GRACHTEN EN MUUR

Rondom de Godenpijler markeren geribbelde steentjes de ligging van twee droge grachten en de muur van het Romeinse fort uit de vierde eeuw. Het waren typisch Romeinse spitsgrachten, in de vorm van een letter V. Let vooral op de breedte! Daar sprong je niet zo snel overheen.

Ga de trap aan de linkerkant van het museum naar beneden richting de Voerweg. Steek de Voerweg over, ga rechtsaf en loop door tot het monument.

4 BILLENNIUM MONUMENT

In 1987 vierde Tongeren haar 2000-jarige bestaan. Ter gelegenheid daarvan schonk de stad een afgietsel van dit beeld aan tien Romeinse zustersteden. Het kunstwerk bestaat uit twee in beton gegoten reliëfs met aan de binnenkant afgietsels van menselijke figuren. Aan de buitenkant staan de namen van de Romeinse zustersteden: Rome, Arlon, Tournai, Bavay, Metz, Keulen, Trier, Heerlen, Maastricht en Nijmegen. Het beeld is bedoeld als een soort mijlpaal of baken, dat de elf zustersteden met elkaar verbindt. Het staat op een plek die belangrijk is voor de Romeinse historie van de stad. Al in de vroeg Romeinse tijd voert een weg vanaf de oostelijk gelegen stuwwal naar een westelijk gelegen heiligdom. Deze oost-westroute doorsnijdt het plateau waar nu het Valkhofpark ligt. Ongeveer aan het begin van onze jaartelling ligt bij het Valkhof de nederzetting Oppidum Batavorum. De bewoners ervan zijn de eerste burgers van Nijmegen. Het monument staat daarom aan de voet van dit park, langs de Voerweg.

Vervolg je weg, ga linksaf de lange trap omhoog. Ga boven naar de ruïne die links voor je ligt in het park.

5 BARBAROSSARUÏNE

Je bent aangekomen op het Valkhof, één van de belangrijkste historische en archeologische plekken van Nederland. Hier lag in de laat-Romeinse tijd een fort (castellum), waar zowel militairen als burgers woonden. Later namen de Franken het fort over. Karel de Grote bouwde er een palts (paleis), dat in de 12e eeuw onder keizer Frederik Barbarossa uitgroeide tot de grootste burcht van Nederland. De Barbarossaruïne die je hier ziet, is daar een overblijfsel van. Sommigen denken dat het een kapel was, anderen denken aan een deel van de keizerlijke troonzaal. Bij de bouw van de burcht is Romeins bouw materiaal hergebruikt, zoals de tufsteen van de muren en de grote zuilen aan de binnenkant.

Loop verder het park in naar de zestienhoekige Sint Nicolaaskapel die vlakbij de balustrade staat.

6 SINT-NICOLAASKAPEL

De Nicolaaskapel stamt waarschijnlijk uit het eind van de 10e eeuw en is daarmee het oudste, nog bestaande gebouw van Nederland. Bij de bouw is veel Romeinse steen gebruikt, zoals tufsteen bij de ingang van de kapel. Tufsteen is gestolde lava, herkenbaar aan de kleine gaatjes. De Romeinen haalden dit tufsteen uit de Eifel, waar steengroeven zijn gevonden met inscripties van het Tiende Legioen uit Nijmegen. Als de kapel open is, ga dan vooral even binnenkijken!

Stop bij de balustrade aan de kant van de Waal.

7 SPREUK

De versregel op het hekwerk is van de beroemde 17e-eeuwse dichter Constantijn Huygens. De vertaling luidt ongeveer: 'Hier stond Claudius en zag hij, knarsetandend en met grimmige blik, de adelaars (legioenstandaards) van de wrekende troepen naderen.'

Huygens verwijst naar een gebeurtenis tijdens de Bataafse opstand in het jaar 70, toen Oppidum Batavorum door Bataafse opstandelingen werd bezet. Op het moment dat Claudius (Julius) Civilis de Romeinse troepenmacht zag, liet hij het stadje in brand steken en trok zich terug in de Betuwe.

Loop naar links, daal de trap af en sla bij de eerste mogelijkheid rechtsaf een paadje op, zodat je aan de voet van de kapel uitkomt.

8 HOEKTOREN

Deze imposante hoektoren maakte ook deel uit van de burcht van Frederik Barbarossa uit de 12e eeuw. Maar de toren is mogelijk nog ouder, misschien uit de tijd van Karel de Grote (8e eeuw) en heel misschien zelfs uit de Romeinse tijd. In elk geval bestaat hij helemaal uit Romeins bouw materiaal, al dan niet hergebruikt.

Loop het pad terug en daal de rest van trap af tot de grote Veerpoort-trappen. Sla rechtsaf en ga met de trap naar beneden. Aan je rechterhand (Lange Baan) is Museum De Bastei.

9 DE BASTEI

Hier kun je eventueel een kijkje nemen in museum De Bastei. Het museum combineert een collectie natuurhistorie en erfgoed en vertelt het over het leven langs de Waal. Bij de bouw van het museum vonden archeologen een wirwar aan muurwerk uit verschillende tijdsperiodes. Veel van dat muurwerk kon blijven staan en maakt nu deel uit van het museum. Een bezoekje meer waard!

Ga vanaf de Veerpoorttrappen linksaf, het straatje (onder het Casino) in (Vleeshouwerstraat). Vlak voor de hoek met de Steenstraat zie je aan je rechterhand een vitrine.

10 ROMEINSE MUUR

Bij de bouw van het casino vonden archeologen de resten van een enorme Romeinse muur. De muur was 80 meter lang en op sommige plekken nog enkele meters hoog: een van de grootste Romeinse ruïnes van Nederland. Helaas was er geen geld om de muur te behouden. Alleen dit klein stukje is bewaard. De muur hoorde niet bij het castellum op het Valkhof, maar beschermde een kleine nederzetting aan de Waal, een soort havenwijk.

Sla rechtsaf, de Steenstraat in. Op nr. 26/28 ziet u het middeleeuwse Besiendershuis.

11 SPREUK

In de zijgevel van het pand links naast het Besiendershuis zie je een doorsnede van een laat-Romeinse muur. Het begeleidend muurgedicht: 'Sta stil Wandelaar', is geschreven door wijlen Jules Bogaers, archeoloog.

Steek de Steenstraat over, ga bij de Waalkade direct rechtsaf, loop langs de café's en ga direct na het laatste café (op nr 67) tussen het hekwerk aan de voorkant van het Casino een klein stukje omhoog richting ingang. Aan uw rechterhand ziet u een vitrine.

12 VLOERVERWARMING

In de vitrine liggen enkele resten van een Romeins huis dat hier is gevonden. Het huis hoorde tot de handelsnederzetting aan de Waalkade. Dat de eigenaar van het huis welvarend was, blijkt uit de resten van de vloerverwarming (*hypocaustum*). Alleen de rijken konden zich deze luxe veroorloven. Je ziet twee vloeren, gescheiden door lage zuiltjes. In een vertrek ernaast lag een stookruimte, van waaruit warme lucht tussen de vloeren werd geblazen. Door een systeem van holle stenen kon de lucht haar overgebleven warmte kwijt aan de muren. Dit is de meest efficiënte manier van verwarmen, zo hebben hedendaagse wetenschappers berekend.

Loop door over de Waalkade, vlak voor de Lindenberghaven, aan uw linkerhand ziet u een kunstwerk aan de rand van de kade.

13 ROMEINSE CIJFERS

Dit kunstwerk, 'Novio Magus', is van Arie Berkulin (1995). Hij kreeg de opdracht voor het maken van een monumentaal teken, dat beeldbepalend moest zijn voor de oostzijde van de Waalkade. Hij liet zich daarbij inspireren door het Romeinse verleden. Door zelf te bewegen, zien schippers, wandelaars en fietsers steeds een ander cijfer.

Ga over de Waalkade terug naar het Besiendershuis. Sla rechtsaf, steek de straat over en ga meteen linksaf (Mussengas). Neem de Lieve Vrouwentrappen naar boven (Groene Balkon). Sla linksaf en loop een klein stukje door, eerste rechts (Ottengas). Einde weg links (Ridderstraat), bij het kruispunt rechts het steegje in (Stockumstraat). Einde links (Burchtstraat). Loop door tot voor nr. 67.

14 LODEN LADY

In 2001 vonden archeologen hier bij rioolwerkzaamheden een loden grafkist met het stoffelijke overschot van een vrouw. Ze kreeg al snel de naam 'Loden Lady'. Het was een rijke dame, zo blijkt uit het gebruik van de loden sarcofaag en tal van bijgiften. Haar kleren waren versierd met gouddraad. Ze leefde in de 3e of 4e eeuw en was 35-50 jaar toen ze stierf. Je kunt haar resten en een reconstructie van haar gezicht bewonderen in Museum Het Valkhof.

Loop verder de Burchtstraat door, die overgaat in het Kelfkensbos. Ga voorbij nrs 21/22 rechtsaf het steegje in (St. Thomashof).

15 SINT THOMASHOF

Dit steegje is opgevrolijkt door street art met Romeinse motieven.

Einde weg links (Scholenhof), bij het binnenhofje direct rechts.

16 OPPIDUM BATAVORUM

Het buurtje dat je hier ziet, de Hof van Heden, staat op de plek van het stadje Oppidum Batavorum. Om precies te zijn:

je staat hier in de tuinen van lang-gerekte Romeinse percelen, waarvan de huizen links stonden, ongeveer aan het huidige Kelfkensbos. Archeologen deden hier bijzondere

vondsten, zoals kelders en kleurrijke wandschilderingen. Hier woonden in de eerste eeuw al welgestelde mensen.

Weg vervolgen en aan het einde naar links. Je komt dan uit op de Derde Walstraat. Hier rechts en stoppen bij de ingang van de parkeergarage (nr 92/94).

17 OUDSTE STENEN GEBOUW

Hier zijn de resten van het oudste stenen gebouw van Nederland gevonden, ongeveer uit het jaar 40. Bij de ingang van de parkeergarage hangt een kijk-kast met een kort filmpje over het gebouw.

Vervolg de Derde Walstraat, eerste links (Bastionstraat), weer links (Gerard Noodtstraat) tot nummer 119.

18 KELDER EN KETEL

Ook hier zijn resten gevonden van Romeinse gebouwen die deel uitmaakten van Oppidum Batavorum. Ter hoogte van het appartementen-complex rechts vonden archeologen een stenen kelder en een enorme Asterix-en-Obelix-achtige ketel. Deze is te zien in Museum Het Valkhof.

Loop de Gerard Noodtstraat uit, steek de Sint Jorisstraat over en ga rechtsaf langs de kiosk het park in, hou rechts aan, loop door tot het uitkijkterras.

19 KEIZER TRAIANUS

In de verte, hoog op het talud, zie je een standbeeld van keizer Traianus op het naar hem vernoemde verkeersplein. Gemaakt in 1956 door Charles Hammes en Ed van Teeseling. Rond het jaar 100 gaf de keizer Nijmegen officiële stadsrechten.

20 MIJLPAAL

Naast het terras staat een 'moderne' Romeinse mijlpaal, in 1993 geplaatst ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de VVV Rijk van Nijmegen.

Vervolg het pad, dat met eerst met een bocht naar links, en vervolgens onder een bruggetje door uitkomt op het plein voor Museum Het Valkhof.

OLD CITY
YOUNG VIBE
NIJMEGEN

N

LENGTE WANDELING ca. 2,3 km
NB: Voor de wandeling moet je goed ter been zijn i.v.m. trappen en bestrating.

LEUKE WEETJES

VOERWEG

De Valkhofheuvel lijkt nu ook echt een heuvel, met aan bijna alle kanten steile randen. Maar dat was in de Romeinse tijd nog niet: toen zat de heuvel nog vast aan het Kelfkensbos. Het dal ertussen, waar nu de Voerweg ligt, is pas gegraven in de 15e eeuw. Daarvoor was het een aaneengesloten plateau.

ROMEINSE GRACHTEN

Net als middeleeuwen legden de Romeinen grachten aan om hun steden en forten. Maar Romeinen kozen bijna altijd voor droge grachten in een v-vorm, zogeheten *spitsgrachten*. Vaak waren die heel breed, tot meer dan 12 meter. Vijanden konden daar niet zomaar doorheen lopen: ze stonden dan bloot aan

beschietingen vanaf de muren. Bovendien lagen er obstakels in de gracht, zoals puntige stokken, braamstruiken en losliggende graszoden waardoor je makkelijk uitglijdt. Soms hadden de Romeinen helemaal onderin de gracht een verborgen sleuf aangebracht, een zogeheten *enkelbreker*.

VALKHOF

De laat-Romeinse tijd liep heel geleidelijk over in de Franse tijd. In de binnenstad van Nijmegen ligt een enorm grafveld met naar schatting vijf- tot tienduizend graven uit de periode 300-700: met afstand het grootste grafveld van Nederland uit deze tijd.

OLD CITY
YOUNG VIBE

COLOFON

Mogelijk gemaakt door gemeente Nijmegen
Vormgeving en realisatie: StudioBont
Tekst: Paul van der Heijden
Fotografie o.a.: Tijdlijn Historische Projecten, Museum het Valkhof